

Vajalik raamat kristlikest ordudest

Kristlike ordude kultuurilugu. Koostanud

Peter Dinzeltacher ja James Lester

Hogg. Tõlkinud Ilme Rebane. Tartu,

Johannes Esto Ühing, 2004. 352 lk.

Mõni kuu tagasi ilmus Tartus Johannes Esto Ühingu kirjastamisel raamat “Kristlike ordude kultuurilugu”, mis pole ajakirjanduses pälvinud peaaegu mitte mingit tähelepanu. Kumatigi on tegemist mitmes mõttes olulise teetähisega, seda ainuüksi ajalooteaduse vaatenurgastki. Kõigepealt on tegemist esimese eestikeelse teosega, mis annab süstemaatilise ja pädeva ülevaate kõikide suuremate kristlike ordude ajaloost, luues seega aluse paljude oluliste ajaloo protsesside paremaks mõistmiseks. Teiseks tutvustab see meile uuemat saksakeelset ajalookirjandust, mida eesti keeles ei juutu kuigi tihti. Ja viimaks, *last, but not least*, aitab see raamat oluliselt korrastada meie religioosset terminoloogiat.

Kristlike ordude ajaloost on kirjutatud väga mitmeid uurimusi ja teatmeteoseid. Vaatlusalune väljaanne, mis saksa keeles ilmus 1997. aastal, on kindlasti omas valdkonnas üks õnnestunumaid.¹ Selle on koostanud ja kirjutanud autoriteetsed asjatundjad, kellel on läinud korda suruda suur teabemassiiv kompakseteks ja tasakaalustatud artikliteks. Teose vooruseks on selle ajaline haare: ei peatuta mitte ainult kristlike ordude varasel ajalool, vaid antakse ülevaade kuni tänase päevani välja. Niisamuti ei ole unustatud ortodoksset munklust, mida tutvustab omaette ülevaateartikkel. Lisaks koostajate üldisele sissejuhatusel munklusest ja kultuurist kätkeb raamat 13 artiklit kõigist olulisematest kristlikest ordudest ja nende erinevatest harudest: augustiinlased-eremiidid, augustiinlased-koorihärrad, benediktlased, dominiiklased, frantsisklased, hospitaliidid, je-

suiidid, karmeliidid, kartuuslased, ortodokssed mungaordud, premonstraatlased, vaimulikud rüütliordud, tsistertsilased. Kõik artiklid on üles ehitatud sarnase loogika järgi: esmalt tutvustatakse ordu ajalugu, ülesehitust ja vaimsust ning seejärel panust kirjandusse, arhitektuuri ja kunsti, muusikasse, teoloogiasse ja humanitaarteadustesse, loodusteadustesse ja haridusse, mõnel puhul lisanduvad veel sissevaated majandusse, sotsiaaltöösse, misjonitegevusse jms.

Nagu igal raamatul, on sellelgi oma teatavad eelistused. Et raamatu on kirjutatud enamasti saksakeelset uurijad, siis paistab siin-seal läbi mõõdukas Saksa-kesksus. Niisamuti on rõhk asetatud pigem ordude kõrgajastule (peamiselt 11.–13. sajand) ning nende käekäiku uusajast tänapäevani on käsitletud vaid linnulennul. Kohati kumab artiklitest läbi samuti teatav apologetilisus, mis ei sobi päriselt kokku teatmeteose laadiga. Kuid arvestades seda, et mitmed autorid kuuluvad ise käsitletud kristlikesse ordudesse, tuleb lõpptulemust hinnata pigem tasakaalustatuks. Raamatu entsüklopeediline ülesehitus pole samuti võimaldanud lähemalt vaadata ordude omavahelisi seoseid ja vastastikuseid mõjutusi; laiemalt tunneb siin-seal puudust sotsiaalse konteksti tutvustamise järele, mille sees ordud sündisid ja mida nad omalt poolt mõjutasid. Näiteks pole peatunud kerjusordude ja keskaegse linnastumise tihedal seosel, mis on ometigi frantsiskaaniide ja dominiikaaniide tegevuse mõistmiseks väga oluline.

“Kristlike ordude kultuuriloo” põhikoostaja on tänapäeva üks tuntumaid medieviste, Austria ajaloolane Peter Dinzeltacher. Seni ei ole tema rikkalikust loomingust eesti keelde midagi tõlgitud, mis annab käesolevale eestindusele n.-ö. historiograafilise lisaväärtuse. Dinzeltacher on avaldanud ligemale paarkümmend monograafiat, toimetanud üle tosina koguteose, kirjutanud üle paarisaja teadusartikli ning juhtinud 1988. aastast peale keskajauuringute ajakirja “Mediävistik. Internationale Zeitschrift für interdisziplinäre Mittelalterforschung”. Lisaks oma erialastele uurimistöödele, mis said alguse keskaja visioonikirjanduse eritlemisest ja on tänaseks laienenud keskaja üldisele mentaliteediloole, on Dinzeltacher silma paistnud väga mitmete teatmeteoste koostajana. Eriti

¹ Teiste uuemate ja õnnestunumate kristlike ordude ülevaateoste seas võib nimetada: M. Heim, G. Schweiger. Orden und Klöster. Das christliche Mönchtum in der Geschichte. C. H. Beck, München, 2002; G. Schwaiger (Hrsg.). Mönchtum, Orden, Klöster. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. Ein Lexikon. C. H. Beck, München, 2003; A. Vauchez, C. Caby (éds.). L'histoire des moines, chanoines et religieux au Moyen Age. Guide de recherche et documents. Brepols, Turnhout, 2004.

tulemuslik on olnud tema pikaajaline koostöö Stuttgardis asuva Alfred Kröneri kirjastusega, mis on samuti “Kristlike ordude kultuuriloo” väljaandja. Samalt kirjastuselt on Dinzeltbacheri toimetamisel ilmunud veel näiteks mahukad teatmeteosed müstikast, medievistikast, Euroopa mentaliteediajalooost, Saksa kirikutest jne.² Raamatu teine koostaja, James L. Hogg, on Salzburgi ülikooli angliistikaprofessor ja üks tänapäeva teenekamaid ja viljakamaid kartuuslaste uurijaid.

“Kristlike ordude kultuuriloo” puhul rõõmustab selle hea ja läbimõeldud tõlge. Sedalaadi teatmeteoste puhul langeb tõlkijale-toimetajale suur vastutus, sest lisaks sisu edasiandmisele on üldjuhul tegemist olulise panusega eestikeelsesse mõisteloomesse. Lähiajaloolistel põhjustel on eestikeelne religioosne sõnavara laiemalt ja kristlik terminoloogia kitsamalt jätkuvalt lapsekingades ja korrastamistööd peaks jätkuma pikemaks ajaks. Mõned tänuväärased katsetused on juba prantsuse ja saksa keele toel teostatud³ ning loodetavasti pakub Sirje Rutiku juhitud ja Eesti Teadusfondi finantseeritav uurimisprojekt “Teoloogilise ja religioosse sõnavara struktuur ja areng eesti keeles” (2002–2005) tehtule väärtuslikku lisa.

Vaadeldavas raamatus on esimest korda välja pakutud eestikeelne vastetesüsteem kristlike ordude nimedele ja nende tegevusega seotud mõistetele. Tänuväärsetel moel on tõlkes sisse viidud mõningaid olulisi mõistelisi eristusi, näiteks kloostrimunkade ja konvendivendade vahel, s. t. ei räägita enam eksitavalt frantsiskaani munkadest ega dominiiklaste kloostrist, vaid ikka frantsiskaani vendadest ja dominiiklaste konvendist.⁴ Niisamuti on oluline tavakasutuses juurdunud mõistete “kerjusemungad” ja “kerjusemungaordud” asemel korrektsemate mõistete “mendikandid” ja “kerjusordud” kasutamine. Tuleb silmas pidada, et kui traditsioonilise ordu munk astus kloostrisse, siis mendikant astus personaalühendusse ja tema elupaigaks sai konvent.

Kohati esineb tekstis siiski mõistelist järjepidetust (generaalkapiitel – üldkapiitel, ilmikvai-

mulik – sekulaarvaimulik, ilmikvend – konvers), ent seda väga harva ja see ei riku üldpilti. Väga hinnatav on tõlke juures seegi, et kõik nimekujud on esitatud ladina- või rahvuskeelsel kujul, mitte lähtunud saksakeelse originaali kirjapildist (mida kohtame paljudes viimase aja tõlgetes). Silma jäid ainult mõned üksikud eksimused, näiteks on Cîteaux’ inglise päritolu esimese abti nimi Stephen Harding (mitte saksapäraselt Stephan) ja kuulsa dominikaani jutlustaja ladinapärase nimi Stephanus de Borbone ja prantsusepärane nimi Etienne de Bourbon (aga mitte Stephanos Bourbonnaisest). Raamatu eesti tõlkele oleks pisut lisanud praktilist väärtust see, kui bibliograafiat esleks ära nimetatud eesti keeles kättesaadav erialane kirjandus või vähemalt algtekstide tõlged (nt. Ignacio de Loyola “Vaimulikud harjutused” vms.).

Kokkuvõtteks tuleb aga tõdeda, et “Kristlike ordude kultuuriloo” väljaandmisega on nii kirjastus, tõlkija, toimetajad kui ka konsultandid andnud väga hinnalise panuse eestikeelse religiooni- ja kultuuriloo edendamisesse.

Marek Tamm

² P. Dinzeltbacher (Hrsg.). Wörterbuch der Mystik. Kröner, Stuttgart, 1989; P. Dinzeltbacher (Hrsg.). Sachwörterbuch der Mediävistik. Kröner, Stuttgart, 1992; P. Dinzeltbacher (Hrsg.). Europäische Mentalitätsgeschichte. Kröner, Stuttgart, 1993; P. Dinzeltbacher (Hrsg.). Die Kirchen in der deutschen Geschichte, Kröner, Stuttgart 1996.

³ F. de Sivers. Kristliku kultuuri sõnu prantsuse keeles. Ilmamaa, Tartu, 1997; S. Rutiku. Teoloogiliste terminite saksa-eesti õppesõnastik. Akadeemiline Teoloogia Fond, Tartu, 1999.

⁴ Ma ise soovitaksin küll seniste “dominiiklaste” ja “frantsisklaste” asemel kasutada nimetusi “dominikaanid” ja “frantsiskaanid”, ent see on rohkem maitseküsimus.